

УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

УДК 334.012.035+334.722

А. БУТЕНКО,
професор, доктор економічних наук,
І. САРАЄВА,
кандидат філософських наук
(Одеса)

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ: ДОСВІД І ПРОБЛЕМИ

Проаналізовано стан підприємницького сектору України і показано недостатню ефективність діючої державної програми підтримки малого бізнесу всіх рівнів. Запропоновано основні напрями вдосконалення державної політики регулювання розвитку малого підприємництва на основі більш ефективного використання методології програмно-цільового управління, посилення його стратегічної складової та оптимізації діяльності державних структур, які реалізують цільові програми підтримки малого підприємництва.

Становлення і подальший розвиток ринкових відносин у нашій країні тісно пов'язані з підвищенням ефективності підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, що потребує швидкого системного вирішення проблем у цьому секторі, насамперед, за рахунок удосконалення механізмів його підтримки державою.

Україна прямує своїм шляхом розвитку ринкової економіки у прискореному режимі: від держави, де приватна підприємницька діяльність була поза законом, до імплементації сучасних західних концепцій розвитку підприємницького сектору, зокрема, моделей підтримки малого бізнесу. Процес становлення цивілізованої системи взаємовідносин держави і підприємництва в Україні проходить повільно, із загостренням конфліктів і суперечностей. Це стосується і використання програмно-цільового методу у вирішенні ключових питань розвитку підприємництва.

Програмно-цільовий метод планування – один з найбільш поширених та ефективних методів державного регулювання економіки, які застосовуються в більшості розвинутих країн. У його основі лежить орієнтація діяльності на досягнення поставлених цілей у відповідності з логічною схемою: цілі – шляхи – способи – засоби – оцінка результатів. В умовах дефіциту фінансових і матеріально-технічних ресурсів цільові програми дозволяють сконцентрувати їх на пріоритетних напрямках розвитку підприємницького сектору.

Мале підприємництво як один із секторів української економіки протягом більш як 10 років регулювалося на основі цільових комплексних програм. Законодавчо державна політика підтримки і розвитку підприємництва визначається двома основними Законами України: “Про державну підтримку малого підприємництва”¹ і “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва”¹

¹ Див.: Закон України “Про державну підтримку малого підприємництва” № 2063-III від 19 жовтня 2000 р. “Відомості Верховної Ради” № 51–52, 2000, ст. 447.

тва в Україні”². У другому з указаних законів визначено такі основні напрями Національної програми (далі – Програма):

- 1) удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності;
- 2) формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва;
- 3) активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва;
- 4) сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва;
- 5) впровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва.

Програма передбачає щорічну розробку Кабінетом Міністрів України відповідних заходів з її реалізації, на основі яких створюються регіональні та місцеві програми розвитку підприємництва.

Усе це, безперечно, сприяло становленню сектору малого підприємництва в Україні, формуванню інфраструктури його підтримки, позитивним зрушенням у динаміці його розвитку протягом останніх років (табл. 1).

Таблиця 1

Зміна показників підприємницького сектору і параметрів бізнес-середовища за час реалізації Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва

Стан розвитку підприємницького сектору *			
	2000 р.	2010 р.	Зміна (рази)
Малі підприємства (МП)	217,9	332,8	1,3
СПД – фізичні особи, підприємці	1061	1803,7	1,7
Фермерські господарства	38,4	49,5	1,3
Кількість найманих працівників на МП (тис. чол.)	1709,8	1992,5	1,2
Частка найманих працівників на МП від їх загальної кількості (%)	15,1	25,5	1,7
Частка реалізованої продукції МП у загальному обсягу реалізації (%)	8,1	14,2	1,8
Частка збиткових підприємств у загальній кількості МП (%)	36,6	41,4	1,1
Стан інфраструктури підтримки підприємництва **			
	2002 р.	2010 р.	Зміна (рази)
Бізнес-центри	257	438	1,7
Бізнес-інкубатори	63	69	1,09
Лізингові компанії	164	760	4,6
Фонди підтримки підприємництва	107	243	2,3
Небанківські фінансові установи (кредитні спілки, страхові компанії та ін.)	888	1116	1,2
Інформаційно-консультаційні установи	1091	3168	2,9
Громадські об'єднання підприємців	1209	2973	2,4
Інвестиційні та інноваційні фонди і компанії	915	2988	3,2
Аудиторські компанії	1587	1486	0,9
Аудитори – приватні підприємці	576	768	1,3

² Див.: Закон України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” № 2157-III від 21 грудня 2000 р. “Відомості Верховної Ради” № 7, 2001, ст. 35.

Основні фактори, що перешкоджають веденню бізнесу	
2000 р. ***	2011 р. ****
<ul style="list-style-type: none"> – відсутність чітко сформульованої за допомогою системи нормативних актів державної політики підтримки малого підприємництва; – збільшення кількості адміністративних бар'єрів (реєстрація, ліцензування, сертифікація, система контролю, практика видачі дозволів, регулювання орендних відносин та ін.); – відсутність реальних і дійових механізмів фінансово-кредитної підтримки; – високий податковий тиск і обтяжлива система звітності; – невпевненість підприємців у стабільності умов ведення бізнесу; – надмірне втручання органів державної влади в діяльність суб'єктів господарювання 	<ul style="list-style-type: none"> – корупція; – обтяжливе податкове адміністрування; – ускладнений доступ до фінансування; – неефективність державної бюрократії; – високі ставки податків; – інфляція; – політична нестабільність; – нестабільний уряд; – недосконале законодавство про працю; – кримінальний тиск на бізнес

* За даними Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

** За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (http://www.me.gov.ua/file/link/172471/file/inform_Ipriv_2011.doc).

*** Фактори перераховано виходячи із Закону України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва”.

**** Фактори перераховано у відповідності зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність за 2011/12 рік.

З таблиці 1 видно, що майже всі кількісні показники розвитку малого підприємництва зросли (кількість фізичних осіб-підприємців – майже удвічі), істотно збільшилось і число об'єктів у інфраструктурі підтримки підприємництва (за винятком бізнес-інкубаторів та аудиторських компаній), при цьому стан бізнес-середовища практично не змінився. У рейтингу ступеня легкості ведення бізнесу “Doing Business 2012” Україна опустилася на 3 пункти порівняно з 2011 р. і посіла 152-ге місце із 183 країн, а за складністю сплати податків – 181-ше³. Усе це позначається на структурі підприємницького сектору України, лівову частку якого (81,7%) у 2010 р. становили суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні особи (рис. 1).

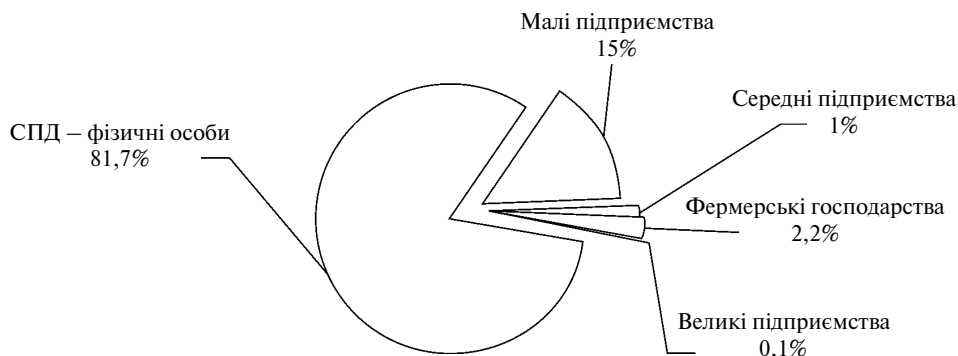

Рис. 1. Структура підприємницького сектору України у 2010 р.

³ Див.: Doing Business 2012: Doing Business in a More Transparent World. The International Bank for Reconstruction and Development & The World Bank, 2012, p. 7.

Разом з тим продуктивність (тобто обсяг реалізованої продукції на одного зайнятого) суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб майже в 1,5 раза менша, ніж МП, більш як у 5 разів нижча, ніж великих підприємств, і майже в 9 разів нижча, ніж середніх ⁴. Фізичні особи-підприємці, які у 2010 р. становили понад 80% усіх суб'єктів господарювання, виробили лише 6,4% загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) ⁵; більше половини приватних підприємців (60,6%) працювали у сферах торгівлі, ремонту автомобілів і побутової техніки, операцій з нерухомістю ⁶.

Таким чином, сектор підприємництва в Україні – це в основному бізнес “заради виживання”, бізнес фізичних осіб, зайнятих переважно у сферах торгівлі й надання послуг.

Динаміку розвитку суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб за 2006–2010 рр. подано на рисунку 2.

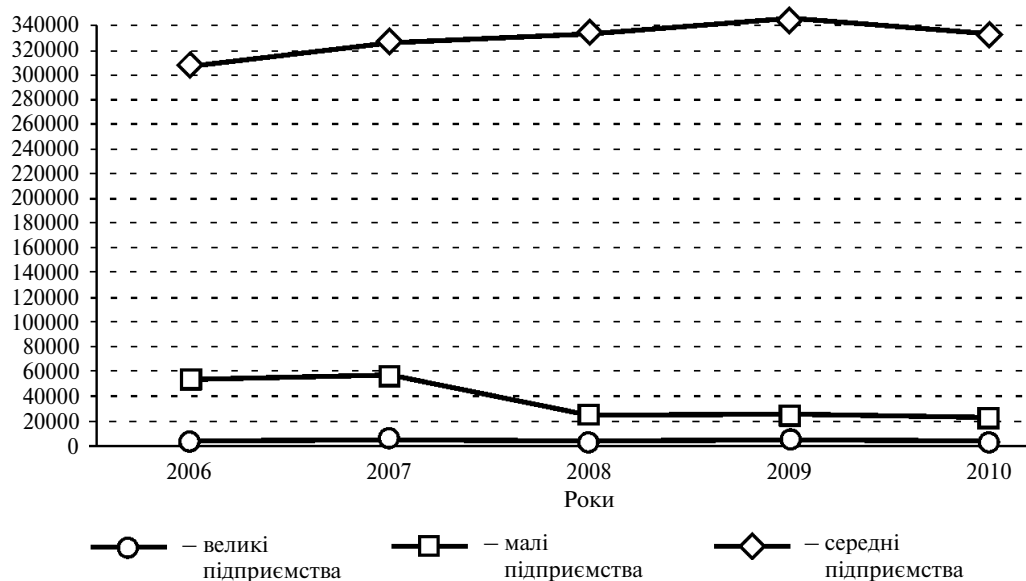

Рис. 2. Динаміка зміни кількості суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб за 2006–2010 рр.

За даними Державної служби статистики України, у 2010 р. спостерігалось зниження порівняно з 2009 р. деяких показників розвитку підприємницького сектору: кількість усіх підприємств зменшилася майже на 4%, кількість МП у розрахунку на 10 тис. населення знизилася з 75 до 63, частка МП у загальному обсягу реалізованої продукції стала на 2,5% меншою (хоча в абсолютних показниках обсяг виробленої продукції збільшився), кількість зайнятих працівників зменшилася на 3,6%, а кількість фізичних осіб-підприємців – майже на 30%.

Структурне співвідношення діяльності підприємств залежно від їх розмірів наведено в таблиці 2.

⁴ Див.: Б у т е н к о А. І., С а р а є в а І. М., У с а т о в О. В. Підвищення ефективності державної підтримки підприємництва на регіональному рівні (стан, напрямки, шляхи вирішення). Одеса, “Пальміра”, 2010, с. 12.

⁵ Див.: Діяльність суб'єктів господарювання. Статистичний збірник. 2010. К., Держкомстат України, 2011, с. 31.

⁶ Див.: Діяльність суб'єктів малого підприємництва. Статистичний збірник. 2010. К., Держкомстат України, 2011, с. 20–21.

Таблиця 2

Частка великих, середніх і малих підприємств України в загальному обсягу виробленої продукції та забезпеченні зайнятості у 2006–2010 рр. *

Рік	Підприємства								
	великі			середні			малі		
	% від загальної кількості підприємств	% від загальної кількості зайнятих	% від загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	% від загальної кількості підприємств	% від загальної кількості зайнятих	% від загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)	% від загальної кількості підприємств	% від загальної кількості зайнятих	% від загального обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг)
2006	0,3	34,4	36,6	6,9	41,5	44,6	92,8	24,1	18,8
2007	0,4	37,6	39,3	6,4	38,0	42,3	93,2	24,4	18,1
2008	0,5	40,1	44,6	6,8	35,0	39,1	92,7	24,9	16,3
2009	0,5	39,6	45,5	5,8	34,4	37,7	93,7	26,0	16,7
2010	0,6	41,9	48,8	6,5	31,8	37,0	92,7	26,3	14,2

* За даними Державної служби статистики України за 2010 рік.

У 2010 р. МП становили 92,7% усіх підприємств України, обсяг виробленої ними продукції (робіт, послуг) – 14,2% (знизився порівняно з 2009 р. на 2,5%), кількість зайнятих – 26,3%. У свою чергу, великі підприємства, частка яких становила лише 0,6% усіх українських підприємств, виробили 48,8% усієї продукції та забезпечили роботою 41,9% усіх зайнятих; для середніх підприємств ці показники у 2010 р. були, відповідно, 6,5%, 37,0% і 31,8%⁷.

Таким чином, незважаючи на те, що сектор малого підприємництва складає майже 93% усіх підприємств країни, його продуктивність є значно нижчою, ніж великих і середніх. У 2010 р. 41,4% МП були збитковими (для порівняння: у 2008 р. – 37,3%), загальна сума збитків дорівнювала 48170,2 млн. грн.⁸ У 2010 р. питома вага МП в обсягу реалізованої продукції (робіт, послуг) у промисловості становила лише 4,4%, знизившись порівняно з 2009 р. на 0,8%⁹.

Про малий бізнес як про “двигун прогресу” і рушійну силу інноваційного розвитку економіки країни взагалі не йдеться. Частка малих науково-технічних та інноваційних підприємств в Україні поки що дуже незначна: за даними офіційної статистики за 2006 р., 1,4% – у сфері досліджень і розробок та 0,6% – у сфері освіти. Нині цей показник узагалі не фіксується¹⁰.

Мережа інфраструктурної підтримки підприємництва з ряду причин перетворюється в мережу звичайних комерційних структур, які надають послуги на платній основі¹¹.

⁷ Див.: Діяльність суб’єктів господарювання. Статистичний збірник. 2010, с. 325, 335, 384.

⁸ Див.: Діяльність суб’єктів малого підприємництва. Статистичний збірник. 2010, с. 47.

⁹ Див.: там же, с. 189.

¹⁰ Див.: Андреев О. В., Бажал Ю. М., Варналій З. С., Геєць В. М. та ін. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні: національна доповідь. К., 2010, с. 152–153 (<http://federation.org.ua/oficiyno/pro-stan-ta-perspektivi-rozvitku-pidpriemnitstva-v-ukraini-natsionalna-dopovid-2010-rik.h-0>).

¹¹ Див.: там же, с. 35.

Негативні тенденції розвитку малого підприємництва, на думку спеціалістів, пояснюються різними обставинами: від впливу загальних кризових явищ в економіці до прийняття Податкового кодексу. На наш погляд, усе це, поза сумнівом, має місце, хоча гіпотеза про негативний вплив Податкового кодексу на зниження кількості суб'єктів малого підприємництва у 2010 р. поки що не має достатнього статистичного підтвердження, оскільки Податковий кодекс набрав чинності 1 січня 2011 р. Разом з тим, негативно впливають на ділові очікування малого бізнесу непослідовність, несистемність і неефективність діяльності державної бюрократії у процесі проведення реформ, зокрема в податковій системі. Державні структури виявилися неготовими працювати в умовах нових податкових норм, які були введені занадто поспішно – усього через місяць після прийняття такого об'ємного і складного зведення законів. Крім того, хоча новий Податковий кодекс містить ряд позитивних моментів, окремі ключові проблеми податкової політики, включаючи складність і обтяжливність податкового адміністрування, залишилися невирішеними.

Усе це свідчить про недостатню ефективність державної політики підтримки і розвитку підприємництва в Україні, а також про проблеми при використанні програмно-цільового методу, на якому вона базується.

Як відомо, термін “ефективність” стосовно до проблем управління (зокрема, при використанні програмно-цільового методу) трактується неоднозначно. В англомовній літературі разом з поняттям “effectiveness”, що означає ефективність, часто використовується поняття “efficiency”, яке перекладається як результативність, і “productivity”, що означає продуктивність. Крім того, в останні роки широко вживається термін “performance” (перекладається як ступінь ефективності функціонування), що дозволяє ввести у визначення ефективності роботи якісний аспект¹².

Ефективність – це співвідношення отриманих результатів і сумарних ресурсних затрат на їх досягнення. Тому оцінка ефективності використання бюджетних коштів ґрунтується на порівнянні затрат і результатів програм і проектів, що фінансуються з бюджету.

Стосовно оцінки ефективності цільових програм розвитку і підтримки МП доцільно розглядати такі ключові параметри ефективності:

- результативність програми;
- ефективність реалізації програми;
- соціальний, економічний і бюджетний ефекти від реалізації програми;
- відповідність програми інтересам суспільства і т. д.

Необхідно зазначити, що оцінка результативності реалізації цільової програми є проміжною по відношенню до оцінки її ефективності. Результативність відображає виконання програмою поставленої мети, а також завдань і заходів, спрямованих на її досягнення. Оцінка результативності передбачає порівняння фактичних результатів і цільових настанов. Ефективність реалізації програми відображає співвідношення результатів і кількості витрачених на їх досягнення ресурсів.

Таким чином, ефективність підтримки малого підприємництва – це співвідношення економічного і соціального ефектів від реалізації програмних заходів і необхідних для їх досягнення бюджетних видатків.

¹² Див.: Сравнительное государственное управление: теория, реформы, эффективность. Под ред. Л. В. Сморгунова. СПб., Санкт-Петербургский ун-т, 2000, с. 49.

При оцінці ефективності підтримки неправомірно оперувати показниками розвитку сектору малого підприємництва в цілому. Слід використовувати показники його розвитку щодо рівня наданої підтримки, наприклад, приріст податкових надходжень, зумовлений підтримкою, кількість підприємств, які скористалися підтримкою, і т. д. Саме такі показники можна співвідносити із заходами програм.

Слід зазначити, що в дослідників досі немає єдиної точки зору щодо основоположних понять програмно-цільового планування і управління, співвідношення плану і цільової комплексної програми, не розроблено також адекватних методів розрахунку економічної ефективності цільових програм.

До основних недоліків використання програмно-цільового методу в рамках Програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (включаючи регіональні програми) слід віднести:

- відокремленість стратегічних і програмно-цільових підходів (програми органічно не вписані в плани стратегічного розвитку державного, регіонального і муніципального рівнів);
- відсутність переконливих аргументів щодо формування пріоритетів і обґрунтованості вибору напрямів;
- нечіткість очікуваних результатів (цілей програм) і відсутність кількісних значень досягнутих цілей;
- невизначеність проміжних результатів, на отримання яких орієнтований кожний захід з підтримки;
- неповний склад дій, необхідних для досягнення бажаних результатів програм;
- необґрунтованість оцінки термінів реалізації заходів щодо підтримки Програми в цілому; нескоординованість заходів з підтримки зі строками;
- нереалістичність програм через неповне вивчення питань з їх ресурсного забезпечення;
- недостатнє ресурсне (включаючи фінансове) забезпечення реалізації програм;
- помилки в управлінні реалізацією програм;
- відсутність методичного інструментарію оцінки ефективності виконання програм і механізмів;
- недосконалість механізмів взаємодії регіональних і центральних органів влади;
- різноспрямованість інтересів представників бізнесу, влади та органів місцевого самоврядування;
- націленість більшості заходів програм не на об'єкт підтримки – малий бізнес, а на відтворення самої системи підтримки;
- недосконалість інформаційно-аналітичного і статистичного забезпечення реалізації програм.

Дослідження методології програмно-цільового планування показує, що успішність реалізації будь-якої цільової програми залежить, насамперед, від правильності її розробки, дотримання всіх вимог, притаманних програмно-цільовому плануванню. Тим більше що наслідком методичної точності розробки цільових програм є можливість дійового контролю за ходом їх реалізації, особливо за цільовим і ефективним використанням коштів, що направляються з бюджету.

Тому з точки зору теорії програмно-цільового планування Програму сприяння розвитку малого підприємництва цільовою програмою можна назвати лише умовно, оскільки її цілі сформульовано дуже розпливчато¹³, а строки її завершення у зв'язку з досягненням певних кількісних чи якісних результатів не зафіксовано. Минуло 10 років від початку її реалізації – чи досягнуто бажаних результатів? Відповісти на це запитання неможливо, оскільки конкретні цілі від самого початку не були задані.

Заходи, які щороку розробляються Кабінетом Міністрів України щодо реалізації Програми, також сформульовані нечітко, тому їх не можна вважати заходами з досягнення цілей комплексної програми, отже, і оцінювати їх результативність чи ефективність; вони можуть бути лише стратегічними орієнтирами для розробки регіональних і місцевих програм розвитку підприємництва.

Крім того, як зазначається у звіті Українського фонду підтримки підприємництва (УФПП), “існуюча на сьогодні практика затвердження заходів Національної програми не гарантує отримання реального фінансування для їх виконання. Заходи затверджуються Кабінетом Міністрів без фінансових показників. При визначенні обсягів бюджетного фінансування розрахункова вартість заходів узагалі не враховується ні Кабінетом Міністрів, ні під час підготовки проекту Державного бюджету, ні Верховною Радою при розгляді і прийнятті цього бюджету. Це призводить до того, що значна частина формально затверджених заходів, особливо фінансового змісту, просто не може бути виконана”¹⁴.

Протягом усього періоду реалізації Програми її фінансування було вкрай обмеженим як на центральному, так і на регіональному рівнях. За системи підтримки розвитку підприємництва, що склалася, більша частина коштів направляється суб'єкту – тобто на відтворення самої системи підтримки, а менша – об'єкту, тобто безпосередньо на підтримку підприємства. Так, наприклад, у згаданому звіті УФПП за 2010 р. указується, що майже 70% витрачених коштів пішли на утримання самого Фонду, а лише 30% – власне, на підтримку суб'єктів малого підприємництва. Такий розподіл коштів знижує ефективність системи регулювання в цілому, оскільки екстенсивний розвиток системи підтримки породжує нові ланки, збільшує витрати на утримання і відтворення самої системи при зниженні ефективності впливу безпосередньо на об'єкт (на МП).

Програми, що розробляються на регіональному рівні в рамках Національної програми, є також малоефективними, головним чином, через недостатнє фінансування, низьку якість їх реалізації, відсутність методичного забезпечення оцінки ефективності результатів їх діяльності, а також недосконалість існуючої системи статистичних обстежень сектору.

Проведений аналіз¹⁵ 32 програм державної підтримки розвитку малого бізнесу (2 державні програми і вибірково – 30 обласних програм, за період 2001–2008 рр.) показав, що їх основними недоліками є:

¹³ Так, наприклад, у Законі України “Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні” говориться: “Метою Програми є створення належних умов для реалізації конституційного права на підприємницьку діяльність, а також підвищення добробуту громадян України шляхом залучення широких верств населення до такої діяльності.

¹⁴ Див.: Звіт про діяльність УФПП у 2010 році. Український фонд підтримки підприємництва (http://ufpp.gov.ua/news.php?id_news=41).

¹⁵ Див.: П о л т а к Н. И. Практика разработки и реализации программ государственной поддержки развития малого бизнеса в Украине. К., “Бизнес-Информ” № 8, 2009, с. 48–52.

– відсутність глибокого аналізу результатів, отриманих чи не отриманих під час реалізації попередніх програм. Так, у жодній з програм практично не оцінювалась ефективність попередньої (вплив вкладених у реалізацію бюджетних ресурсів на основні параметри розвитку малого бізнесу в країні), частіше за все навіть не вказувалось, які із заходів були чи не були виконані;

– відсутність чіткої постановки проблем, які покликані вирішити програми;

– недостатня оцінка розвитку МП у регіоні. Виявлення проблем у розвитку малого бізнесу і постановка цілей та завдань усіх досліджуваних програм державної підтримки ґрунтуються на статистичному аналізі основних показників діяльності МП;

– розпливчастість цілей, а також відсутність аргументації необхідного розвитку малого бізнесу в регіоні та зв'язків з проблемами, на вирішення яких спрямована ця програма;

– неузгодженість у ланцюжку “проблема – ціль – завдання”;

– відсутність оцінки ефективності всіх розглянутих програм.

Кількісні показники, яких передбачається досягти в результаті реалізації протягом останніх років програм підтримки і розвитку малого підприємництва, фактично відображають їх наявну екстраполяційну динаміку в цій сфері. Аналіз впливу рівня фінансування регіональних програм сприяння розвитку малого підприємництва на зростання кількості МП в усіх регіонах України ¹⁶ показує відсутність кореляції між цими двома явищами. Таким чином, малий бізнес розвивається за своїми законами, які досить точно апроксимуються за допомогою поліноміального тренду.

Забезпечити ефективність заходів державного регулювання можна лише за наявності інформації про реальний стан об'єкта управління – потенціал конкурентоспроможності підприємницького сектору, зокрема, малого бізнесу, на всіх рівнях. Відсутність необхідної достовірної інформації є серйозним фактором, що перешкоджає глибокому аналізу діяльності вітчизняних підприємницьких структур і необхідних напрямів його підтримки.

Одним із суттєвих недоліків застосування програмно-цільового методу у вітчизняній державній системі підтримки підприємництва є відсутність методичних розробок оцінки державної підтримки цього сектору як елемента державного регулюючого впливу. У Методичних рекомендаціях ¹⁷ щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва методика оцінки ефективності програм відсутня.

Показник ефективності державної підтримки малого підприємництва повинен враховувати кількісний приріст показників тільки тих підприємств, яким було надано підтримку, а загальними витратами вважати не тільки бюджетні вкладення, але й витрати на утримання інфраструктури державної підтримки. Крім того, через обмеження у фінансуванні з усього різноманіття функцій малого підприємництва необхідно виокремити найбільш значущі для державного впливу (наприклад, забезпечення самозайнятості населення, створення нових і збереження наявних робочих місць, зростання доходів населення, інноваційність, створення конкурентного середовища).

¹⁶ Див.: Б у т е н к о А. І., С а р а є в а І. М. Концептуальні засади ефективності інституціонального забезпечення підтримки промислового підприємництва. Одеса, “ВМВ”, 2008, с. 80–116.

¹⁷ Див.: Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва. К., Держпідприємство Мінекономіки, 2008, 53 с.

Висновки і рекомендації

Проведений аналіз державної підтримки розвитку малого підприємництва в Україні, в основі якої лежать принципи програмно-цільового планування, показав, що діючі програми підтримки малого бізнесу (включаючи Національну програму, регіональні та муніципальні програми) позитивно позначилися на формуванні інституту державної підтримки. У той період головними були формування нормативної бази підтримки і поступове нарощування її обсягів. Проте нині це не створює відчутного позитивного впливу на розвиток даного сектору економіки. У цьому зв'язку необхідне подальше вдосконалення методології розробки названих програм з метою їх здійснення не як символічних заходів, а як програм, економічно значущих за змістом і масштабами, а також результативних за своїми найважливішими економічними і соціальними показниками. Першочерговим завданням є перехід від програм підтримки малого бізнесу до програм його розвитку. Більш нагальним стає завдання підвищення ефективності державної підтримки МП.

З точки зору інституціональності доцільно вивчити питання про реформування Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва (і структур, які забезпечують її реалізацію) з метою посилення регіональних програмування і планування, переформатувавши її у Стратегію розвитку підприємництва в Україні, де були б визначені основні напрями розвитку підприємницького сектору економіки.

При цьому перелік основних стратегічних напрямів підтримки підприємництва слід розширити, включивши до нього:

- сприяння розвитку інноваційного і виробничого підприємництва, забезпечення доступності сучасних технологій для МП;
- розвиток матеріально-технічної бази підприємництва, підвищення якості продукції;
- інформаційно-аналітичний і статистичний моніторинг підприємницького сектору;
- підтримку розвитку підприємницьких мереж (кластери, субконтрактація, франчайзинг та ін.);
- сприяння розвитку міжрегіональної та зовнішньоекономічної діяльності;
- захист інтересів малого бізнесу, гарантування його безпеки і соціального захисту підприємців.

Для підвищення ефективності державного регулювання розвитку підприємницького сектору необхідно оптимізувати діяльність державних структур, що забезпечують реалізацію Програми сприяння розвитку малого підприємництва і регіональних програм підтримки малого бізнесу, шляхом розподілу їх функцій між найкомпетентнішими структурами. Так, наприклад, бізнес-освіта для підприємців повинна бути підзвітна Міністерству освіти і науки, молоді та спорту України. Для підвищення якості освітніх програм необхідно розробити стандарти у цій сфері. Надання кредитно-фінансової підтримки доцільніше здійснювати за допомогою спеціалізованих фінансових установ.

Для оптимізації регіональних програм слід більше використовувати механізм приватно-державного партнерства, розробити заходи щодо посилення фінансового і ресурсного забезпечення комплексних програм підтримки малого підприємництва шляхом узгодження процесу їх формування з розробленими інвестицій-

ними програмами регіону, бізнес-планами конкретних комерційних проєктів, прогнозами соціально-економічного розвитку регіону, а також урахування особливостей багатоканального фінансування (бюджетного та позабюджетного) програмних заходів.

Регіональні програми підтримки та розвитку малого підприємництва повинні бути взаємопов'язаними з існуючими на території програмами соціально-економічного розвитку, зайнятості, галузевими програмами та ін.

Для підвищення ефективності регіональних програм підтримки малого підприємництва необхідно до методологічного забезпечення їх розробки долучити як обов'язковий елемент методико розрахунку ефективності на основі інтегрального показника ефективності державної підтримки і сформулювати рекомендації щодо її застосування. Такий інтегральний показник повинен об'єднувати: приріст податкових доходів бюджету, отриманих від МП, рівень соціального демпфування (наприклад, кількість нових робочих місць для інвалідів та інших соціально незахищених верств населення) та інноваційності підтримуваних МП, а також витрати на утримання інфраструктури підтримки.

Для підвищення ефективності реалізації цільових програм необхідні моніторинг інформаційних потоків цільової програми, щоденний управлінський, методичний контроль за її реалізацією і відповідальність органів державної влади за досягнення поставлених цілей.

Запропоновані заходи дозволять оптимізувати діяльність державних структур, що реалізують підтримку малого підприємництва, підвищити їх ефективність, раціоналізувати державний регулюючий вплив, зменшити корупцію і, врешті-решт, призведуть до розвитку цього сектору економіки.

Стаття надійшла до редакції 27 жовтня 2011 р.
